
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

ÁCS KÁROLY MŰFORDÍTÁSKÖTETÉRŐL*

Ács Károly *Kiásott kard* című könyve (a cím Miloš Crnjanski egy verssorának szószerkezete) valójában egy sajátos szerelem szüleménye. A költészet iránti szerelmének eredménye mindenekelőtt, de tükrözi az itt több nyelven beszélő és alkotó költőnemzedékeink, s rajtuk keresztül a belső határok és választóvonalak nélküli, egységes jugoszláv költészet iránti vonzalmát is. Ez az Ács Károly által készített válogatás nem kevesebb, mint száztizenöt költőt fűzött testvériségbe: Prešernről és Laza Kostićtól kezdve, mondjuk, egészen Adam Puslojićig vagy Branislav Milanovićig. Kereken százötven esztendő választja el a kötet legöregebb és legfiatalabb költőjét ebben a sok szempontból kivételes — hogy ne mondjam: csodálatos — könyvből.

Ács Károly maga is költő, méghozzá a legigényesebbek közül való. És erről én a legközvetlenebbül, verseit fordítva győződhettem meg a legjobban. Szonettje az *Őnarckép, félhomályban*, mondjuk, olyan kivételesen értékes alkotása, hogy fordítása közben egy pillanatban azt sajnáltam, nem én írtam, hogy már a következőben rájőjjenek, valójában mégiscsak én írtam a verseit, ezen az én szerb nyelvemen... S most világos előttem, így írhatta Ács Károly is a kötetébe iktatott valamennyi, több mint háromszázötven versét.

Sokszor megcsodálom az elméletíróknak azt a makacosságát, amelyvel bizonyítani igyekezzenek, miszerint a költészet lefordíthatatlan. Elméletek születnek költészet és nyelv kapcsolatáról, melyekről kicseng, hogy a poézis csak az adott nyelv értelmi és zenei rendszerében kommunikálhat, s mint ilyen, a sajátjától eltérő rendszerben megsemmisül. Megsemmisül, mert elvész a versépítés éltető eleme, a szavak és szótagok elhelyezésének rendszere, zeneisége...

Úgy vélem, külön hangoztatás nélkül is világos, miszerint a vers lefordíthatatlanságának elméletei kommunikációs szolipszizmushoz vezetnek. A paradoxon, hogy elméletileg sokféleképp támadható az, ami a gyakorlatban több ezer év óta remekül megvalósítható...

Végezetül, matematikai bizonyítékok is vannak. Több mint száz éve axiómaként elfogadott volt — s ehhez még különösebb matematikai tu-

* Az alábbi méltatások a Vajdasági Íróegyesület nívódíjának átadásakor, 1986. június 23-án hangzottak el.

dásra sem volt szükség —, hogy minden olyan tárgy, amely nehezebb a levegőnél, nem repülhet...

S vajon hány és hány kitűnő költő bizonyította, s újból és újból bizonyítja, hogy mindent le lehet hűen fordítani, akkor ha a műfordítás fogalma alatt nem lefordítást, hanem átköltést értünk. Ez valójában azt jelenti, hogy a jó műfordítás az eredetit lényegi egészé formálja, úgy hogy az értékeknek a műben levő rendszerét át tudja vinni egy másik nyelv rendszerébe. Mindezt olyképpen, hogy az értelem értelem maradjon, az érzelem érzelem, a zene pedig zene: végtére pedig a vers vers maradjon.

S itt jutottunk el mondandónk lényegéhez, hogy valódi műfordítás esetéhez: a „fordítás” valójában alig különbözik az eredeti versírástól. Mert mindkét esetben az eredmény nem más, mint: költészet. Mindezt hangoztatva Novalis autoritására is támaszkodom, aki azt mondja, hogy a műfordító „a költészet költője”. Ő az, aki valójában egyenlőségjelet helyez a költő és a műfordító közé, azzal, hogy a műfordító élménye közvetett jellegű, lévén, hogy másodkézből kapott. Tehát újraépitkezés más anyagból. Ha ilyenkor valami mégiscsak, szinte szükség-szerűen elvész, akkor az a másik oldalon valami hasonló minőségben meg is térül. A műfordítás ilyképpen „korrektív re-kreáció”.

Még egy bizonyítékom van arra, hogy a jó műfordítás valóban kreáció, abban az értelemben, amelyben a jó költészet is az. Nem kérdeztem Ács Károlytól, de személyes tapasztalataim alapján mélyen meg vagyok róla győződve, hogy akkor, amikor fordít, eredeti verset nem ír, nem írhatja saját verseit. Mert ugyanolyan alkotói láz fűti fordításkor is, mint az eredeti írásakor. Ugyanazt az energiát egyszerre nem lehet kétfelől gyasztani.

Ilyen értelemben a *Kiásott kard* „szerelemgyerek”, egy önzetlen szerelem eredménye. Mű, amely éveken át keletkezett, és amely, természeténél fogva, befejezhetetlen. Egy gyönyörűen elképzelt és megvalósított, nyitott mű.

Ivan V. LALIC

Tíz esztendő alatt két jelentős műfordításkötet látott napvilágot jugoszláviai magyar műfordító munkája nyomán: 1978-ban Fehér Ferenc adta ki *A madár árnyéka* címmel a Jugoszlávia népei és nemzetiségei költészetéből fordított versek impozáns gyűjteményét, 1985-ben pedig Ács Károlynak jelent meg fordításkötete, a *Kiásott kard*, amelyet most ünnepelünk, s amely, mint olvasható, „több mint száz költő közel négyszáz versét” tartalmazza. Mind a két gyűjtemény fordítói retrospektíva is: Fehér Ferenc harminc esztendőre tekintett vissza, Ács Károly most az 1945 és 1984 között készült műfordításai között válogatott. S ha már az adatoknál tartunk, hadd jegyezzük meg azt is, hogy egy szerényebb áttekintést Ács Károly az *Ének füstje, füst éneke* cí-

nő 1976-os verseskönyvében is adott: az évekre tagolt kompozíciós elv ezt is lehetővé tette, hogy bemutassa, milyen műfordítói iskolát járt ki költői pályáján, s egyes műfordításai hogyan is rímelnék költészetének konkrét, a fordításokkal egyidőben keletkezett darabjaival. Ezzel pedig Ács Károly mintegy tíz esztendővel ezelőtt már tudomásunkra hozta, hogy az ő életművében a műfordítás egyszerre tanulás, tisztelgés, feladatvállalás is. Általában is nehéz elkülöníteni nála a megbízatásból vállalt fordításokat a belső, a költői igény diktálta választásoktól — a költői affinitások és a mesterségbeli próbák döntőbb módon határozták meg, hogy kit, milyen verset mikor fordít, mint a pillanatnyi szükséglet, a szerkesztői-kiadói „megrendelés”.

Ha ezt nézzük, akkor azt kell mondanunk, hogy a magyar költészet egészben tradícióinak letéteményese Ács Károly, amikor magas szinten készült fordításokat közölt, *költői feladatot* látva minden fordításra iszemelt versben. S ebben, köztudott, előtte járók is voltak — gondolunk itt elsősorban Szenteleky Kornél és Debreczeni József *Bazsalikom* című, 1928-as antológiájára. Ennek bevezetőjében Szenteleky Kornél nem csupán azt közölte, hogy céljuk a modern szerb alanyi költészet bemutatása volt, hanem azt a tapasztalatát is, mely szerint a „versfordítás nehéz munka: vagy a forma, vagy a tartalom szépségén esik sorba, de minden esetben megbomlik az a titkos, belső kapcsolat, az a nély, rejtett harmónia, mely sok vers szépségét okozza”. Majd a következő, azóta is érvényes megállapítást rögzíti: „Egy Ducsy-vers fordítása éppoly nehéz, mint egy Herédia-szonetté, vagy egy Stefan George-versé. Ujevity szimbólumokban borongó finomságait éppoly nehéz menteni a fordításba, mint Rimbaud viharos rejtelmait vagy Ady vázeszi szépségeit.” Végezetül a maguk mentésére elmondta, hogy fő elvük „lényegesnek és az egyéninek átmentése” volt, s ha ez nem sikerült mindig maradéktalanul, akkor „szándékuk csuklott el a nyelv és forma gögös gátjain”.

Ács Károlynak az ilyen típusú mentegőzésekre nincs szüksége. Ő zinte nyomban, már az 1940-es években kivívta a kritika és az irodalmi közvélemény elismerését, mert le tudta győzni a formai és nyelvi nehézségeket. S kezdőként is a legnagyobb feladatokat tűzte magára: 1945-ben Tin Ujević *Mindennapos panaszdalát* fordítja, és attól az iránytól, amelyet ez a vers jelez, sokáig nem is tér el. Költői feladat volt, esztétikai bravúr Aleksa Šantić *Szigeti alkony* (1946); Vladimir Nazor *Bozót* (1949); Đura Jakšić *A hársfaligetben* (1951); Jovan ovanović *Zmaj Dal a dalról* (1952) című versének magyar nyelvű tolcácsolása.

A koronája ezeknek a harminc-nyolcvan esztendővel ezelőtti törekvéseknek kétségtelenül Miloš Crnjanski *Stražilovójának* a megszólaltatása 1957-ben. Erről a fordításról több tanulmány is készült: az első szét különben a versfordítás megjelenése után nyomban Herceg János

írta. Nagyobb részét antológiadarabok ezek a versek, s a sort az elkövetkező évtizedekben továbbvitte, így azután a *Kiásvont kard* című fordításkötet legbelsőbb köre szinte hibátlan, mert a versek között találjuk Laza Kostić, Dis, Krleža, Matic, Dedinac, Davičo immár klasszikus nagy verseit is. Bárán állíthatjuk, Ács Károly tolmácsolásában ezek a költemények éppen olyan hibátlanul, esztétikai csorbítatlansággal és teljességgel zengenek, mint az eredetiben. S ez vonatkozik a többi költemény zömére is, a majdnem négyszáz, e kötetbe került versre.

Prešern, Preradović, Radičević és Zmaj neve ugyanakkor azt is jelezte, hogy a költői figyelem a romantikától korunkig kíséri nem is egy költészet alakulástörténetét, mert Ács Károly gyűjteménye (s ilyen volt Fehér Ferencé is!) sajátos irodalomtörténeti vallomás, hiszen a kötet irodalomtörténeti jelleggel bíró antológia is. Annál is inkább, mert Ács Károly éppen az ilyen karakterű kötetekhez vonzódik, amit a *Napjaink éneke* című kétkötetes antológiája példázott már az 1960-as években.

Az intim indítékokról ellenben a Mihai Ramacsnak adott interjúbar beszélt olyan módon, hogy most is idéznünk kell: „A kötet címe Crnjanskítól való, a *Belgrád-síratás* című versből. Az elásvont kard elveszti funkcióját és a kard összes jellemzőjét. Csak amikor kiássák akkor lesz újra azzá, ami. Valami hasonlót tesz a fordító is. Felfedez valamit a saját nyelvén, ami egy másik nyelven keletkezett...”

Tegyük ehhez végezetül hozzá: a versek teljes aranyfényükkel ragyogó verskardok magyar nyelven is!

BORI Imre